

NOT: Bu metin, Antalya'da düzenlenen "Fuat Sezgin ve Türk-İslam Âlimleri" Sempozyumunda 10.Sınıf öğrencimiz Merve Kocadağ tarafından hazırlanıp sunulmuştur. (26.10.2019)

FUAT SEZGİN GÖZÜNDEN İSLAM VE BATI'NIN BİLİME YAKLAŞIMI

Konuşmacı Öğrenci: Merve KOCADAĞ (10.Sınıf)

Danışman Öğretmen: Nesrin ÖZEN

Adana Hümeysra Ökten Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi

Özet

Hangi medeniyete sorarsak soralım kendi atalarını ve de tarihini över. Ne kadar tarafsız tarih desek de her millet kendi tarihini içten içe yüceltir ve diğer milletlerinkinden farklı görür. Peki Dünya Bilimleri Tarihi?

Bize göre İslam Dünyası birçok keşif yaptı, başlangıçlar ondaydı başrol o. Avrupa'ya göre onlarda devamlılık vardı, döneminin en iyisi o zaman başrol o. Peki dünya doğu batı ya da İslam Medeniyeti ve Avrupa olarak ikiye ayrılmışken ortada bir Dünya Bilimleri olması mümkün mü? Adı dahi dünyayı kapsarken neden bu olayı tek bir medeniyete bağlayalım ki?

Tarih nasıl birbiriyle bağlantılı ise bilimde öyledir. Ancak bilimde bir yükselme, gelişme söz konusudur. Dünyadaki bilim ve teknolojinin şuandaki halini bir merdivenin en üst basamağı ve bu merdiveni yapan iki ustayı İslam Dünyası ve Avrupa olarak düşünelim. Merdivenin son basamağına kadar rekabet içinde yarışarak basamakları yapıyorlar. Ancak farkında olmadan birbirlerine yardımcı oluyorlar. Biri yorulunca diğeri bunu bekliyormuş gibi işe devam ediyor. Ancak yorulan usta dinleninceye dek diğeri usta yoruluyor. Bu aynen Dünya Bilimleri Tarihi'nin oluşumu ve İslam'la Batı arasındaki mücadeledir. Örneğin; Orta Çağ'ı Batı'nın yorulmuş dönemi olarak gösterebiliriz. Avrupa'nın bu yorgun zamanında ise İslam Dünyası büyük çalışmalar yapmıştır. Aslında baktığımızda biri yükselme dönemindeyken diğeri duraklama döneminde ve buda aradaki dengeyi sağlar. Bazen de bu olay her iki medeniyet içinde eşitlenir. Mesela astronomi bilgini Taküyyiddin 1570'in sonlarında kurduğu İstanbul Rasathanesi'ni anlatırken aynı yıllarda Danimarka'da gökbilimci Tycho Brahe çalışmalarını anlatır. Yıldızlar arasındaki mesafeyi ölçmeye yarayan aleti iki bilgin birbirinden habersiz ve birbirine çok benzer şekilde icat etmiştir.

Bu görüşü farklı bir dille "Bilim Tarihi Sohbetleri" adlı röportaj kitabında Fuat Sezgin hocamızda desteklemiştir. Kendisine sorulan en iyi bilim insanı sorularına her birinin birbirleriyle bağlantılı olduğunu ve aralarında en iyisini seçmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Konuyu en küçük biriminden ele alan hocamızın bu görüşüne göre nasıl bilim

insanları arasında derecelendirme yapılamayacaksa İslam Medeniyeti ve Batı Medeniyeti'nin bilime katkıları da derecelendirilemez. Ancak hocamız bu sözüne çelişki yaratacak şekilde "Avrupa Medeniyeti, İslam Medeniyeti'nin bir çocuğudur." demiştir.

Bu belki kafamızda çelişki oluşmasına sebep olabilir. Ancak aslında olmamalı. Temeli veya ana fikri olmayan bir şeyin devamını getiremeyiz. Burada İslam Medeniyeti'nin yaptıkları temeli oluşturmuştur. Avrupa yani başka bir deyişle Batı medeniyeti ise İslam Medeniyeti'nin temelini attığı bilimleri aynen alarak ya eksikleri tamamladı ya da üzerine yeni bilgiler ekleyerek gelişmesini sağladı.

Tarihe baktığımızda temeli İslam Medeniyeti'nin attığını çok açık görebilmekteyiz. Hatta temel atmakla kalmamış gelişimine de büyük katkıda bulunmuştur. İşte bu yüzden hocamızın sözü kafamızı karıştırmamalı aksine hocamızın bu konuyu ne kadar güzel ve doğru bir şekilde özetlediğini görmeliyiz.

Özetle eğer bir Dünya Bilimleri Tarihi istiyorsak bunu tek bir medeniyetten beklememeli İslam Medeniyeti ve diğer medeniyetlerin etkileşim içerisinde geliştiğini görmeliyiz. Tek taraflı Bilim Tarihi yaklaşımları yerine bilimin insanlığın ortak arayışı olarak gören bir bilim tarihi anlayışı geliştirmeliyiz. Bu noktada Fuat Sezgi'nin çalışmaları sadece bizim için değil tüm dünya için örnek oluşturacak bir yapı arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, İslam Medeniyeti, Batı Medeniyeti, Dünya Bilimleri Tarihi

Tam Metin

İlk Çağ'dan bugüne insanlar hayatı kolaylaştırabilmek için birçok çalışma yapmış, birçok keşfe imza atmıştır. Ancak milletlerin gelişimi tek bir kişiye bağlanamayacak kadar büyük çaplıdır. Hocamız Fuat Sezgin'de bunu "Ben 60 yılımı verdim. Ama milletler için zaman bir insanın ömründen ibaret değildir." sözüyle çok açık bir şekilde belirtmiştir. Nasıl bir milletin gelişimi tek bir kişiye bağlanamayacaksa dünya tarihindeki gelişmelerde tek bir millete mal edilemez.

Özellikle günümüzde milletler birçok konuda kendini en iyi ve dahi tek olarak görüyorlar. Bu konuların başında da dünyadaki bilim ve teknoloji yer alıyor. Her medeniyet Dünya Bilimleri Tarihi'nin kendisinden meydana geldiğine inanıyor yahut bunu savunuyor. Bunu sözlü ya da açık bir şekilde belirtmeselerde dışarıdan bakan herkes bir yarış içinde olduklarını görebilir. Her yarışta mutlaka güçlü iki rakip bulunur. Günümüzde bu iki rakip ise Avrupa Medeniyeti ve İslam Medeniyeti'dir.

Sonu gelmez bu yarışta İslam Medeniyeti yüzyıllar boyu başta Türkler olmak üzere birçok milleti kapsamış büyük bir coğrafyaya yayılmıştır. İzlerini bıraktığı her coğrafyaya barış ve huzur getirmiş, özgürlüğün ne olduğunu dahi bilmeyen Avrupa halkı bu haldeyken ; İslam Medeniyeti ilme destek vermiş farklı görüşlere saygı duymuştur.

Bilim adamlarına ülkesindeki alimlere değer veren İslam Medeniyeti büyük gelişmeler kaydetmiştir. Yaptıkları birçok keşif günümüzde hayatımızın önemli noktalarında rol oynamaktadır. Ancak bunun yanında İslam Dünyası'nın keşfettiği fakat günümüze ulaşmayan birçok eser vardır. Bu konuda İslam Dünyası'nın kendisini ve dahi dünyayı etkileyen iki büyük kaybı vardır. Biri Moğol İstilasası bir diğeri ise Endülüs Emevi Devleti'nin çok büyük gelişmelere imza atabilecek bilgileri içerisinde barındıran kitaplarının yakılmasıdır. Avrupa Endülüs'e bugün hala gıpta ile bakmaktadır. Avrupa'da radyolojinin kurucusu olan Madam Curie, "Müslüman Endülüs'ten bize 30 kitap kaldı, atomu parçalayabildik. Şayet yakılan bir milyon kitabın yarısı kalsaydı çoktan uzayda galaksiler arasında geziyor olacaktık. Orada bilim sıfırlanınca, biz yeniden sıfırdan onların yüzyıllar önce keşfettiği şeyleri bulmaya çalıştık ve yüzyıllar kaybettik." Sözüyle dünyanın nasıl bir zarara uğradığını açık bir şekilde belirtmiştir. İslam Medeniyeti Avrupa'nın yaptığı bu bilgi katliamının aksine bilme her zaman değer vermiş bunu yaptıklarıyla da açık bir şekilde göstermiştir. V. Abbasi Halifesi Harun Reşit fethettiği yerlerdeki özellikle Antik Yunan'dan kalma eserleri istemiştir. Bu eserler Bağdat'ta kurulan Beyt'ül Hikme adındaki kütüphaneye getirilmiştir.

Günümüzde Avrupa birçok keşfe imza atmış, birçok konuda uzmanlar çıkartmış kendini geliştirmiştir. Ancak bunu yaparken temelde aldıkları bilgileri belirtmediler. Temelinde İslam bilginlerinin olduğu ve onlardan aldıkları bilgileri hiçe saydılar. Tohumları eken İslam'ı hiçe saydı ve kendisi sadece meyveleri yedi. Tabii ki Avrupa'nın emeği vardı. Bizden aldıkları bilgileri geliştirmeleri ve bunu günümüze getirmeleri dahi büyük bir başarı. Ancak Avrupa ve İslam arasındaki fark şudur ki: Avrupa dinden uzaklaştıkça gelişmeye başladı. Ancak İslam Medeniyeti dine yaklaştıkça ve bu dini hayatında uygulamaya başladıkça ilerledi. Bu da bize doğru dinin aslında bilme engel olmadığını aksine bilimsel gelişmelerde hoşgörülü bir yaklaşım katarak kimsenin hakkını yemeden gelişmemize vesile olduğunu gösterir. Peygamber Efendimiz "ilim Çin'de de olsa alınız." Buyurmuştur. Dinimizin ilme verdiği değer bu hadisle dahi anlaşılabilir.

Ancak İslam Medeniyeti bunu uygularken önceden bilinen bilgileri belirtmiş kimsenin hakkına girmemiştir. Avrupa da bu gibi ahlaki değerlerin yoksunluğundan İslam'dan aldıkları bilgileri belirtmemiş bunun sonucunda ise şuanda İslam Medeniyetini cahil ve de gelişmemiş olarak lanse etmiştir. İşte tamda bu yüzden hocamızın en büyük arzusu, eğitimden başka her işle meşgul olan üniversite gençliğine; "*benim milletim*" dediği Müslümanların Batı karşısındaki, "aşağılık" kompleksinden kurtulması, bunun karşılığında Batılıların da Müslümanların bilime katkılarını görerek "*üstünlük*" duygusundan uzaklaşmasıdır. Bu isteğini verdiği bir röportajda şu sözleriyle belirtmiştir: "Geçen sene Fransızlar geldi ve Fransa'da bir ilmi aletler sergisi açmak istediler. Üç sene çalıştık; ama neticede, maalesef, olmadı. Bu esnada bir Fransız profesör bana şöyle dedi: "Pek çok ülkede iddialarınız kabul görmeye başladı; Müslümanların ilimler tarihinde önemli bir yeri olduğuna inanmaya başlıyor insanlar. Fakat biz Fransızlar, aynı kanaatte değiliz." Demek istediğim bunca çalışmaya rağmen hâlâ bir mukavemet var. Elbette mukavemet olabilir, ancak hakikat benim dediğim gibiyse, yani hakikaten Müslümanların ilimler tarihinde bir yeri varsa, bu mukavemet ne olursa olsun bir gün çöker. Buna eminim. Ben şahsen Müslümanların katkısının çok büyük olduğuna inanıyorum. Ancak hakikatleri çarpıtmamak için, yani hiçbir yalan, mübalağa katmamak için de daima kendimi kontrol etmeye çalışıyorum. Gerçekten Müslümanların yeri çok büyük. Bunu göstermeyi hedef edinmeliyiz. Bu bakımdan bizim müzemizin çok tesirli olacağına inanıyorum. Bu amaçla, İslami İlimler Tarihine Giriş isimli bir eser yazdık. Bu eserde ilk defa Müslümanların

bilimler tarihindeki yerini kronolojik olarak, başlangıcından XVI. Yüzyıla kadar göstermeye çalıştık. Bu eseri okuyan yabancılar, takdirlerini ilettiler. Ayrıca bir de teknoloji müzemizi gezdiler mi dehşete düşüyorlar. Mefhumların yanında, daha müşahhas olan bu aletleri yavaş yavaş insanların tasavvurlarına sokabiliriz. Bu da yanlış malumatları tashih edecek bir teshir yaratabilir. Ben buna inanıyorum. Ama mühim olan bu çalışmalara Müslümanların katkıda bulunması. Bu katkı şimdilik çok zayıf. Hatta Avrupalılar bizim adımıza araştırma yaparken bugün dünyada yaşayan Müslümanların varlığını bile kabul etmiyorlar. Çok ilginç. Ancak bu histe sadece Avrupalılar suçlu değil; hiçbir katkıda bulunmayan Müslümanlar bence çok daha fazla suçlu. Sanki İslam dünyası diye bir şey yok. Muhatap bile kabul etmiyorlar.”

İki medeniyetinde bilime katkılarının derecelendirilemez olduğunu savunan hocamızdan önce böyle düşünen kişi sayısı çok azdı. Hocamızdan önce oryantalistler İslam Medeniyeti üzerine 60.000’in üzerinde tez yazdılar. Bu tezlerde kendilerine göre bir bilim tarihi kurdular. Bu bilim tarihinde Batı merkezli bir anlayış geliştirdiler. Bilimsel metodları kendilerinin bulgusu olarak gösterdiler. Bunun yanı sıra Müslüman bilim insanları kul hakkını göz önünde bulundurarak kendisinin olmayan en ufak bilgiyi dahi belirtmiştir.

Tabii bunların yanında tarih boyu iki ezeli rakip tarafından yapılan yarışı da unutmamak gerekir. Peki, iki güçlü rakipte böyle büyük gelişmelere imza attıysa bu yarışın kazananı kim? Ya da kendimize asıl sormamız gereken soru: “Bu yarışın bir kazananı var mı?”

Hayır, bu yarışın bir kazananı yok. Aslında ortada yapılması gereken bir yarışta yok. İki medeniyette çok büyük gelişmelere imza attı ve evet hep önde olan kendileri olmak istedi. Ama aslında biri olmasaydı diğeri asla şuandaki durumunda olamazdı. İslam bilimin temellerini attı, bununla kalmayıp bu temele birçok kat çıktı. Ama ne kullandığı malzemenin sonu vardı, ne de çıkacağı katın. Ancak bir süre sonra İslam Medeniyeti yorulmaya başladı. Bu yorgunluğun ve geri kalmışlığın sebebini din olarak nitelendiren kişiler vardır. Fakat bu tamamen yanlış bir tespittir. Aksine tam aksi söz konusudur. Hocamızda bunu ‘Bilim Tarihi Sohbetleri’ adlı kitabında şu şekilde ifade etmiştir: “Biz geriliğimizin sebebini dine bağlarsak da, ben dini himaye etmiyorum, ben tarihi bir hakikati müdafaa ediyorum. Aksi takdirde biz kendimizi tamamıyla kafamızı kuma sokmuş bir devekuşu haline getirmiş oluruz.” Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi din en azından İslam Medeniyeti için geriliğe sebep olacak bir etken değil aksine bilime itecek bir etkendir. Gerilemeye başlayan İslam Medeniyeti anladı ki temelini attığı bu yolda daha fazla ilerleyemeyecek. Bu yolun devamını getirebilecek güçte olan medeniyet ise Avrupa’ydı.

Tabii ki ne Avrupa bu işe bir anda girebildi ne de İslam Medeniyeti bir anda geri çekildi. Belli bir süre aynı kademede kalmak zorundaydılar. Buda her iki medeniyetin eşitlendiği dönem oldu. Bu döneme verilecek birçok örnek var. Mesela astronomi bilgini Taküyiddin 1570’in sonlarında kurduğu İstanbul Rasathanesi’ni anlatırken aynı yıllarda Danimarka’da gökbilimci Tycho Brahe çalışmalarını anlatmaktadır. Yıldızlar arasındaki mesafeyi ölçmeye yarayan aleti iki bilgin birbirinden habersiz ve birbirine çok benzer şekilde icat etmiştir. Bu da eşitlendikleri döneme verilebilecek en güzel örnektir.

Birbirleriyle mücadele ederken birbirlerine farkında olmadan yapımında yardımcı oldukları bu eser ise Dünya Bilimleri Tarihi’dir. Esere baktığımızda yapılan yarışın, verilen mücadelenin anlamsızlığını bir kez daha görebiliriz. Adı dahi dünyayı kapsayan bu eseri zaten tek bir medeniyetin yapmasının imkânı yoktur. Ancak yapılan bu mücadelenin olumlu çok büyük bir sonucu da vardır. İki medeniyet tarafından yapılan gelişmelere hız kazandırmıştır. Azim var olan bir şeydir. Ancak rakibin olduğunu bilersen bu seni hırslandırır ve sonuca daha çabuk ulaşmanı sağlar. İki medeniyetin birbirine yardımcı olduğu başka bir noktada budur.

Sonuç itibariyle bütün medeniyetlerin gelişen bilime ve teknolojiye katkılarını göz ardı etmemeli hepsini bir tutmalıyız. Bu görüşü farklı bir dille “Bilim Tarihi Sohbetleri” adlı röportaj kitabında Fuat Sezgin hocamızda desteklemiştir. Kendisine sorulan en iyi bilim insanları sorularına her birinin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve aralarında en iyisini seçmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Konuyu en küçük biriminden ele alan hocamızın bu görüşüne göre nasıl bilim insanları arasında derecelendirme yapılamayacaksa İslam Medeniyeti ve Batı Medeniyeti’nin bilime katkıları da derecelendirilemez.

Ancak Batı bunu kendine mal etmek konusunda sınır tanımamaktadır. Buda ortaya Avrupamerkezci görüşü ortaya çıkarır. Avrupamerkezci görüş, Batı’nın Doğu karşısında üstün olduğunu iddia eden bir dünya görüşüdür. Bu görüş, Batı ve Doğu’yu neredeyse her zaman ayrı ve farklı yapılar olarak düşünür. Buna göre, özerk ve “eski” Batı, modern dünyanın oluşumuna önderlik etmiş, Batı’nın eşsiz rasyonalitesi, demokratik ve ilerlemeci niteliklerinden dolayı uygarlığın zirvesine çıkmış, bütün dünyayı modernitenin aydınlık parlak dünyasıyla tanıştırmış, bundan dolayı da gerek geçmişte gerek günümüzde dünyanın merkezinde bulunmayı hak etmiştir. Bu görüşe karşı çıkan Hobson, MS. 500 –1800 yılları arasında, Uzakdoğu da dahil olmak üzere, Doğu’nun Batı’dan daha gelişmiş olduğunu, modern Batı medeniyetinin yükselişinde Doğu’nun önemli bir rolü bulunduğunu, Antik Mısır’a bakmadan Antik Yunan’ın anlayamayacağını ileri sürer. Buna göre, önce Doğulular, küresel bir ekonomi ve iletişim ağı yarattılar. MS. 500 tarihinden sonra Doğu’ya ait düşünceler, kurumlar, teknolojiler ve değerler “Oryantal Küreselleşme” sayesinde Batı’ya yayıldı ve süreç içerisinde Batı tarafından özümsemiş kendine mal edildi.

Hocamızda bu olaylara karşı aslında İslam’ın olmadığı bir Avrupa’nın da olmayacağı kanaatindedir. Bunu tek bir sözle gayet açık ve doğru bir şekilde belirtmiştir. Hocamızın bu sözle yazımı bitirmek isterim: “Bugünkü Avrupa Medeniyeti, İslam Medeniyeti’nin muayyen şartlar içerisinde, muayyen bir devirden sonra, başka iktisadi ve jeopolitik şartlar altında ortaya çıkan devamından ibarettir. Avrupa Medeniyeti, İslam Medeniyeti’nin bir çocuğudur.”

Kaynakça

- Sezgin, F. (2018). Bilim Tarihi Sohbetleri. İstanbul: Timaş Yayınları
- Hatun, H. M. (2010). Dünyaya Yön Veren Müslüman Bilim Adamları. İstanbul. Yeşil Elma Yayıncılık.
- (2018). O, “Batı medeniyeti İslam Medeniyetinin çocuğudur.” Derken Bu Sözü Laf Olsun Diye Değil, İspat Ederek Söylemiştir. <https://www.diyanethaber.com.tr/makaleler/o-bati-medeniyeti-islam-medeniyetinin-cocugudur-derken-bu-h417.html>. (ET: 12.09.2019)
- Batı Medeniyeti İslam Medeniyetinin Çocuğudur. <http://www.zafersen.com/index.php/2-zafer-sen-yazilari/33-bati-uygarligi-islam-medeniyetinin-cocugudur>. (ET: 12.09.2019)
- Fuat Sezgin: “Batı Uygarlığı, İslam Medeniyeti’nin Çocuğudur. http://www.yaklasansaat.com/dunyamiz/bilim_ve_teknoloji/fuat_sezginin_g%C3%B6r%C3%BCsleri.asp. (ET: 12.09.2019)
- (2012). İslamafobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm Ya Da Batı Ve Öteki. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9191/115284>. (ET: 20.09.2019)
- Prof. Dr. Fazlıoğlu, İ. (2004) “Fuat Sezgin ile “Bilim Tarihi” Üzerine”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 2, (Sayfa 3) (355-370)